

QARORLAR QABUL QILISH VA RELEVANT AXBOROTLAR

Xudaynazarova Dilnoza G‘afurovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
“Buxgalteriya hisobi” kafedrası katta o‘qituvchisi

Fozilova Nargiza

Samarqand iqtisodiyot va servis institute talabasi

Annotatsiya: Maqolada boshqaruv jarayonida qarorlar qabul qilishning mohiyati, ularni asoslashda relevant axborotlarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Korxona faoliyatida samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish to‘g‘ri, o‘z vaqtida va tahliliy axborotga asoslanadi. Relevant axborotlar boshqaruv hisobi tizimida shakllanib, alternativ variantlar orasidan eng maqbulini tanlash imkonini beradi. Shuningdek, maqolada xarajatlar, daromadlar va foydani baholashda relevantlik mezonlari, ularning vaqt omiliga bog‘liqligi hamda qaror qabul qilishdagi zamonaviy yondashuvlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Qaror qabul qilish, relevant axborot, boshqaruv hisobi, alternativ variant, foyda, xarajat, rejalashtirish, tahliliy axborot, vaqt omili, iqtisodiy samaradorlik.

DECISION-MAKING AND RELEVANT INFORMATION

Khudaynazarova Dilnoza G‘afurovna

Senior Lecturer, Department of “Accounting”,
Samarkand Institute of Economics and Service

Fozilova Nargiza

Student, Samarkand Institute of Economics and Service

ANNOTATION:

This article reveals the essence of decision-making in the management process and the role and importance of relevant information in substantiating such decisions. Effective managerial decisions in an enterprise are based on accurate, timely, and analytical information. Relevant information is formed within the management accounting system and enables the selection of the most appropriate alternative among various options. The article also analyzes the criteria of relevance in evaluating costs, revenues, and profits, their dependence on the time factor, as well as modern approaches to decision-making.

KEY WORDS: Decision-making, relevant information, management accounting, alternative option, profit, cost, planning, analytical information, time factor, economic efficiency.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyati tobora murakkablashib bormoqda. Raqobatning kuchayishi, resurslarning cheklanganligi va iste'molchilar ehtiyojlarining tez o'zgarishi boshqaruv tizimidan tezkor, aniq va asosli qarorlar qabul qilishni talab etadi. Har qanday qaror ma'lum axborotga tayanadi. Biroq barcha axborot ham boshqaruv uchun foydali bo'lavermaydi. Shu bois qaror qabul qilish jarayonida relevant (muvofiq, zarur va ta'sirli) axborotni ajrata bilish muhimdir. Relevant axborot — bu muayyan qarorni qabul qilishga bevosita ta'sir etuvchi ma'lumot, ya'ni alternativ variantlar o'rtasidagi farqni ko'rsatuvchi axborotdir.

1. Qaror qabul qilishning mohiyati va bosqichlari

Qaror qabul qilish — bu boshqaruv faoliyatining markaziy elementi bo'lib, muammoli vaziyatni tahlil qilish, alternativ variantlarni baholash va eng maqbulini tanlash jarayonidir.

Odatda qaror qabul qilish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- 1. Muammoni aniqlash va maqsad qo'yish;**
- 2. Axborot to'plash va tahlil qilish;**
- 3. Alternativ variantlarni ishlab chiqish;**
- 4. Relevant axborotlarni tanlash;**
- 5. Variantlarni baholash va eng maqbulini tanlash;**
- 6. Qarorni amalga oshirish va natijalarni nazorat qilish.**

Bu jarayonning har bir bosqichida axborotning sifati, ishonchliligi va dolzarbligi muhim ahamiyatga ega.

2. Relevant axborot tushunchasi va uning mezonlari

Relevant axborot — bu muayyan qaror uchun dolzarb, ta'sirli va farqli natija beruvchi ma'lumotlardir.

Masalan, korxona “A” yoki “B” mahsulotni ishlab chiqarish haqida qaror qabul qilayotganda, o‘zgaruvchi xarajatlar, narx, sotuv hajmi kabi omillar relevant bo‘ladi.

Biroq o‘zgarmas xarajatlar (ijara, boshqaruv ish haqi va boshqalar) bu qarorda relevant emas, chunki ular variantlardan qat’i nazar o‘zgarmaydi.

Relevant axborot quyidagi mezonlarga javob berishi kerak:

- **Dolzarb bo‘lishi** — hozirgi qaror uchun ahamiyatga ega bo‘lishi;
- **Ta’sirli bo‘lishi** — qaror natijasini o‘zgartira olishi;
- **Farqlovchi bo‘lishi** — alternativ variantlar o‘rtasidagi farqni ko‘rsatishi;
- **O‘lchovli bo‘lishi** — miqdoriy yoki pul shaklida ifodalanishi.

3. Qaror qabul qilishda relevant axborot turlari

Boshqaruv hisobi tizimida qarorlar uchun quyidagi turdagi axborotlar tayyorlanadi

1-jadval

Axborot turi	Qo‘llanish sohasi
O‘zgaruvchi va o‘zgarmas xarajatlar haqida ma’lumot	Mahsulot ishlab chiqarish hajmini rejalashtirishda
Chegaraviy (marjinal) daromadlar	Narx siyosatini belgilashda
Investitsiya rentabelligi haqidagi ma’lumotlar	Uzoq muddatli loyihalarda
Xarajatlar differensial	Alternativ ishlab chiqarish variantlarini tanlashda
Tannarx va foyda prognozlari	Bozor strategiyasini shakllantirishda

4. Relevant axborotlar asosida qarorlar qabul qilish yondashuvlari

4.1. “Qabul qilish yoki sotib olish” qarorlari

Korxona mahsulotni o'zi ishlab chiqarsinmi yoki tashqi yetkazib beruvchidan sotib olsinmi — bu qaror o'zgaruvchi xarajatlar va sotib olish narxiga bog'liq. Masalan, agar ishlab chiqarish tannarxi sotib olish narxidan past bo'lsa, ishlab chiqarish maqsadga muvofiq bo'ladi.

4.2. “Ishlab chiqarishni davom ettirish yoki to'xtatish” qarori

Agar korxona ayrim mahsulotlar bo'yicha zarar ko'rayotgan bo'lsa, bu ishlab chiqarishni to'xtatish kerak degani emas. Qaror faqat relevant xarajatlar — ya'ni o'zgaruvchi xarajatlar va yo'qotiladigan daromadlar asosida qabul qilinadi.

4.3. “Resurslar chegaralangan sharoitda tanlov”

Cheklangan xomashyo, vaqt yoki quvvat mavjud bo'lsa, eng ko'p foyda keltiruvchi mahsulotni tanlash kerak bo'ladi. Bu holatda chegaraviy foyda (marjinal foyda) asosiy mezon sifatida olinadi.

4.4. “Investitsiya loyihalarini tanlash”

Bu yondashuvda sof joriy qiymat (NPV), ichki rentabellik darajasi (IRR) va diskontlangan naqd oqimlar asosida qaror qabul qilinadi. Barcha hisob-kitoblar relevant, ya'ni faqat loyiha bilan bevosita bog'liq bo'lgan axborotga asoslanadi.

5. Qarorlar qabul qilishda vaqt omilining o'rni

Relevant axborot faqat muayyan vaqt davrida dolzarb bo'ladi. Bozor sharoitining o'zgarishi, inflyatsiya, texnologik yangiliklar yoki narxlarning o'zgarishi bilan bu axborotning qiymati pasayadi. Shu bois, boshqaruv hisobi tizimi doimiy ravishda yangilangan, tezkor va haqiqiy ma'lumotlar bazasini ta'minlashi kerak.

Xulosa: Qaror qabul qilishda relevant axborotlardan foydalanish — bu nafaqat buxgalteriya ma'lumotlarini tahlil qilish, balki ularni iqtisodiy qarorlar uchun strategik asosga aylantirish demakdir.

Relevantlik tamoyili boshqaruv hisobining markaziy g'oyasi bo'lib, u quyidagi natijalarga erishish imkonini beradi:

- resurslardan oqilona foydalanish;
- alternativ variantlar orasidan eng samaralisini tanlash;
- foydani maksimal darajada oshirish;
- boshqaruv tizimining tahliliy va bashoriy salohiyatini kuchaytirish.

Shunday qilib, korxonada relevant axborotlarni to'plash va tahlil qilishni yo'lga qo'yish — zamonaviy boshqaruvning ajralmas sharti va muvaffaqiyat garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. NamDU_Arm, Korxona iqtisodiyoti
2. Эшпулатова, З. (2022). ДАРОМАДЛАР ҲИСОБИ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА. TOSHKENT
3. DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI "O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY, 911.
4. 14. Baratovna, E. Z. (2023). THE CONCEPT OF OTHER COMPREHENSIVE INCOME AND ITS
5. REFLECTION IN THE FINANCIAL STATEMENTS. Gospodarka i Innowacje., 31, 36-39.
6. Эшпулатова, З. Б. (2022). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПЕРВОГО ПРИМЕНЕНИЯ
7. Боронов Бобур Фарходович. "ЁЎ-МОЙ САНОАТИ КОРХОНАЛАРИДА БИЛВОСИТА ХАРАЖАТЛАР ҲИСОБИ ВА УЛАРНИНГ ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ" Экономика и финансы (Узбекистан), no. 9 (157), 2022, pp. 21-28. doi:10.34920/EIF/VOL_2022_ISSUE_9_3
8. Muhammadiev, Z., Boronov, B., & Abdurasulov, J. (2021). KORXONALARDA MODERNIZATSIYALASH JARAYONLARI HISOBINING HOZIRGI HOLATI: MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *SCIENCE AND INNOVATIVE DEVELOPMENT*, 4(6), 11-21.

9. Rajaboyev, S. (2023). Ta'limni axborotlashtirish sharoitida web-dizayn kursini flipgrid dasturining imkoniyatlaridan foydalanish.
10. Shodiyevich, Rajaboev Shahboz, Rajabboyev Shohzod Shodiyevich, and Usmonov Sunnatillo Berdiqu'l o'g'li. "ACCOUNTING ISSUES IN THE DIGITAL ECONOMY." CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES 4.6 (2023): 80-84.